

v práci dnes ztracené (viz výše), na niž již několikrát poukazuje v úvodu 1. sv. (str. V, VIII, IX, XV, XXIX).

Hausrath pojal do svého vydání texty bajek z rukopisných sbírek zpravidla v dvojím nebo trojím znění podle různých recenzi, k nimž přidal bajky zachované u Afthonia (40), Libania (3), Themistia (4), Juliana (1), na voskových tabulkách assendefských, bajky připisované Dositheovi (16), dále bajky z byzantské tradice (Theofylaktos Simokattes, tzv. Syntipas, Nikeforos Basilakes, Anonymus Brancatians), v druhém vydání je také ještě připojeno několik bajek objevených na jednom z Rylandsových papyrů (Rylands 493), takže celkový počet bajek v souboru je 439 čísel.

Pořadí bajek ponechal Hausrath podle Augustana, zatím co Halm uspořádal bajky v pořadí abecedním. V přehledné tabulce je pak srovnáno pořadí podle jednotlivých recenzi. U každé bajky je ještě uvedeno pořadí podle Halm a Chambryho (Paříž 1925). Neobyčejně bohatý je kritický aparát. Hausrath jej založil na velkém množství rukopisů, což kromě Chambryho dřívější vydavatelé opomíjeli, přiklánějíce se ne dost důsledně k tomu či onomu rukopisu nebo vydání. I k nim Hausrath přiblížil, pokud to bylo nutné. V druhém vydání 2. svazku bylo přihlédnuto také k vydání B. E. Perryho z roku 1952 (Urbana, Illinois), a to ve zvláštním podrobném dodatku (str. 340–349). Ve zvláštních poznámkách pod textem jsou odkazy na antické autory.

Hausrathovým souborným vydáním Aisopových bajek se dostává do rukou klasických filologů cenné dílo. Přes výhrady vyslovené F. R. Adradosem (Gnomon, 29, 1957, str. 431 n., — Adradosova práce Estudios sobre al léxico de las fabulas esópicas, Salamanca 1948, jakož i uvedené vydání Perryho, nám nebylo dostupné), který popírá správnost Hausrathova třídění, uznává jeho zásluhu jen v recenzi II, III, a pokud se týče recenze I, se domnívá, že Perry došel k správnějším výsledkům, umožní toto dílo jak řešení dřívějších otázek např. o vývoji jednotlivých bajek nebo sbírek jako celku, tak pořizování vhodných výborů a překladů pro širší okruh čtenářů.

Antonín Hartmann

Martin P. Nilsson, **Geschichte der griechischen Religion II.** Die hellenistische und römische Zeit. 2. durchges. und ergänzte Auflage. 16 Taf. 5 Abb. S. 745. Handbuch der Altertumswissenschaft V, 2. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1961.

Již ta skutečnost, že oba díly dějiny řeckého náboženství, napsané jedním z nejlepších současných jeho znalců, emeritním profesorem university v Lundu M. P. Nilssonem, musily být v krátké době (I. díl 1941 a 1955; II. díl 1950 a 1961) vydány podruhé, ukazuje na to, že jde o dílo vynikající a potřebné. Jeho význam je o to větší, že je zpracováno jako příručka, která zachycuje stav bádání do nejnovější doby.

Druhý díl zachycuje helénistické a římské údobí. Jde tedy o ty úseky dějiny řeckého náboženství, které sice oplývají pestrým materiálem a přemírou zpráv, které však zároveň nejsou pro nás v každém případě zcela jasné. Proto bylo prvním autorovým úkolem najít způsob nejlepšího zpracování a rozvržení do vhodných oddílů. Řešil jej tak, že helénistickou dobu rozdělil na čtyři oddíly (*Helénistický svět*, str. 10 n., *Náboženství starořeckých měst*, str. 51 n., *Náboženství ve službách králů*, str. 132 n., *Osobní náboženství a náboženský světový názor*, str. 185 n.) a stejně tak i římskou (*Řekové v římském světě*, str. 310 n., *Řecké kultury*, str. 327 n., *Víra*, str. 395 n., *Synkretismus*, str. 581 n.). Již z tohoto rozdělení vidíme, že autor nepřistupoval k oběma epochám stejně. I když vychází z historické situace a také vždy podává její přehled, věnuje se rozboru těch jevů, jež se mu zdají být nejpodstatnější. Tak v helénistické době řeší vztah vládnů k náboženství obsáhle (str. 132–185), kdežto císařský kult zpracovává na necelých desíti stránkách (str. 384–395).

Zásada, podat obraz doby co nejuplněji, se projevuje v tom, že Nilsson sleduje všechny okolnosti, které mohly na náboženské názory — at kladně či záporně — působit. Tak se tu setkáváme s výkladem úlohy mythologie, astrologie, různých filosofických škol i školy samé, náboženské morálky, ohlasu v literatuře atp. Nelze popírat, že tím obraz podávaný autorem nezískává na barvitosti, avšak na druhé straně třeba říci, že vede mnohdy k rozšíření jednotlivých výkladů do několika oddílů. To, že je v mnoha případech zanedbáno hledisko zeměpisné, vede nutně k tomu, že je zanedbáno hledisko přísně historické, tj. k výkladu náboženského projevu jako jevu, spjatého časově s určitým prostředím.

Autor je si vědom toho, že dosavadní stav bádání není na tomto úseku zcela uspokojivý, a proto upozorňuje, že nelze napsat ani dějiny synkretismu (str. 4) ani úplné dějiny náboženství starověku (str. 5). Proto také vychází důsledně z řeckého náboženství. To ovšem vede k opomenutí některých neřeckých božstev at cizího či domácího původu, ale dosvědlených řeckými nápisy. Jako doklad převeho uvedme opomenutí kultu Dia z Doliché (cf. *Pierre Merlat*, Répertoire des Inscriptions et Monuments figurés du culte de Jupiter Dolichenus, Rennes 1951

a P. Merlat, Jupiter Dolichenus, Paris 1960), jako doklad druhého tvrzení uvedme zanedbání Podunají, ať už takových jeho jevů, jakým je thrácký jezdec, významná Asklepieia (Glava Panega, Balkun) či kulty Nymf (Glava Panega) anebo Rosalia v Istru (J. Todorov, Paganizmi v Dolna Mizija, Sofia 1928, 523 = SEGr I 330).

Oponeme-li tento nedostatek, bude se nám Nilssonova kniha jevit jako dokonalá příručka. Ten, kdo jí bude užívat, pozná z ní nejen zprávy o bezprostředních náboženských jevech, ale pozná i náboženské citění doby. Zvláště významné je to, že autor zkoumá společenskou situaci a její působení na náboženské citění. Odmítá přitom modernizace, zvláště Kahrstedtovy, i když způsobem pro nás ne zcela přijatelným (srov. str. 49). Na druhé straně však nepopomene ukázat na spojitosti pozdějších jevů s antikou, jako např. na to, že pozdější víra v pána pekla má svůj původ v antických názorech na daimony.

Jistě by mohla být vznesena řada menších námitek, např. se zdá, že je přeceněna úloha mystérií a nedoceněn význam spolků a sdružení, výklad epifanie je podán nepřesvědčivě, Kallimachův epigram (XIII) stojí izolovaně, ač má paralelu v nápisech (IG XIV, 1746), podceněna je úloha Lukiana jako pramene, atp. Avšak proti tomu stojí zvládnutí obrovské látky i literatury (z české jsou uvedeni A. Salač, str. 626 a L. Vareš 615), takže se s úctou díváme na toto vpravdě celoživotní dílo velkého švédského učence.

Radislav Hošek

W. Brandenstein. *Griechische Sprachwissenschaft II: Wortbildung und Formenlehre*, Berlin 1959. Stran 192.

Na rozdíl od prvního dílu Brandensteinovy *Griechische Sprachwissenschaft*, o kterém jsme podali zprávu v SPFFBU 43 (1958), str. 144 n., je druhý díl této práce jen nepříliš podstatně přepracování druhého dílu starší *Kieckersovy* publikace *Historische griechische Grammatik I—IV*, Berlin 1925/6. Dispozice druhého dílu obou publikací je v podstatě stejná, navíc obsahuje Brandensteinova práce vlastně pouze některé úvodní výklady, totiž základní informační stať o principech tvoření slov (str. 7—12), stručný výklad o problematice ablatu (13—17) a komplexní rozbor pádových přípon pro všechny řecké deklinace najednou (18—24) — nepřehlídíme-li ovšem k některým dalším drobným přidavkům, jako např. na str. 95 k parii o číslovkových substantivách typu *dekas*. Na druhé straně byl však zřejmě Brandenstein vážán podmínkou nepřekročit počet stran Kieckersova vydání, a tak se nestalo vsledku na prospěch věci, jestliže z knihy vysunul prakticky téměř všechny Kieckersovy výklady o řeckých nářečních zvláštnostech. Z toho důvodu chybějí v práci např. i tak důležité starořecké historické morfologické jevy, jako rozmanitá diference v pádových koncevkách gen. a dat. sg. u o-kmenů v jednotlivých řeckých dialektách apod. Také některé jiné Brandensteinovy pokusy o zstručnění Kieckersových výkladů jsou knize spíše na újmu, jako na str. 145—146 přílišné zkrácení původního Kieckersova výkladu o deponentiích. Leckdy ovšem bylo vypuštěno některých, zvláště historické komparatistických výkladů docela na místě, jako např. na str. 115, kde Brandenstein vynechal Kieckersovo problematické srovnávání slovesného adjektiva *lyteos* a 2. sg. imper. aor. akt. *lyson*.

Pokud jde o zmíněné již Brandensteinovy úvodní výklady, je třeba vyzvednout jejich přehlednost — a také zasvěcenost, s kterou byly napsány — a konstatovat, že jejich zařazení do publikace opravdu odstranilo jeden z hlavních nedostatků Kieckersovy řecké historické morfologie, neboť čtenář se v ní dovídal jen o morfologii v užším slova smyslu, tj. téměř výlučně jen o jmenových a slovesných paradigmatech. Uvitit je třeba i některé Brandensteinovy pokusy o nové utřídění látky; tak např. řecká substantiva typu *basileus* jsou nyní zcela právem (a ve shodě se Schwyzerenem, GG I 574 n.) zařazena — vedle koňenných substantiv typu *Zeus*, *bous*, *naus*, a vedle výrazů typu *Létó* a *hērós* — k diftongickým kmenům III. deklinace (str. 44 nn.). Také Kieckersovy „jednotlivosti k III. deklinaci“ byly nyní rozděleny na heteroklitika typu *hydór*, *gonij* atd. a na ostatní zvláštnosti (str. 55 nn.). Gramatictější je i Brandensteinovo základní rozdělení zájmen na bezrodá a rodová (str. 69 nn.), což ovšem mělo zároveň za následek některé změny v pořadí probíraných zájmených výrazů. Nově seskupuje autor také některá Kieckersova zájmena pod záhlaví zájmených adjektiv (str. 86). Na str. 118 odděluje pak od sebe výklady o prezentích na *-nó* od prezentii s nazválním inflexem. — Kladem je také Brandensteinova zvýšená snaha o lepší grafické rozlišení textu, např. užíváním tučných písmen u některých orientálně významných gramatických termínů (i když tu není vždy zcela důsledný).

V zásadě je však třeba zdůraznit, že k nějakému opravdu tvůrčímu přepracování jednotlivých výkladů v Brandensteinově práci nedochází a že změny, s kterými se tu proti Kieckersovi setkáváme, mají spíše jen vnějšíkový charakter. Tento autorův přístup nás tu — při všech kladech, které jsme zde uvedli — dosti překvapuje, neboť jsme po zcela originálním, i když leckdy ve všem ne zcela přesvědčivém prvním díle Brandensteinovy *Griechische Sprach-*